

УДК 65.012.12

Бурденюк Т.Г.

Тернопільський національний економічний університет

АНАЛІЗ ВНУТРІШНІХ КРИТЕРІЇВ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

© *Бурденюк Т.Г.*

В статті проаналізовано конкурентоспроможність підприємств галузі птахівництва на основі даних про її внутрішні критерії

Ключові слова: критерій, показник, кореляція, рейтинг, матриця.

In the article the competitiveness of enterprises of industry of the poultry farming is analysed on the basis of information about its internal criteria

Key words: criterion, index, correlation, rating, matrix.

В статье проанализирована конкурентоспособность предприятий отрасли птицеводства на базе данных о ее внутренних критериях.

Ключевые слова: критерий, показатель, корреляция, рейтинг, матрица.

Постановка проблеми. Значна кількість українських підприємств адаптувавшись до умов ринкової економіки, характеризується низькою конкурентоспроможністю. Причинами такого становища є відсутність комплексної методики аналізу та забезпечення рівня конкурентоспроможності. Механізм підвищення конкурентоспроможності підприємства повинен ґрунтуватися на об'єктивному аналізі її рівня як інтегральної оцінки основних критеріїв конкурентоспроможності. Такий підхід дозволяє виявити становище конкурентів, фактори, що його визначають, встановити можливі напрямки підвищення конкурентоспроможності та чітко сформулювати задачу вибору найбільш ефективних варіантів такого підвищення. Недостатнє дослідження складових конкурентоспроможності підприємств та відсутність єдиного підходу до визначення її рівня обумовлює актуальність статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішенню теоретичних та методичних проблем аналізу конкурентоспроможності присвячені роботи таких відомих зарубіжних та вітчизняних науковців як А. Ю. Юданов, І. Ансофф,

М. Портер, Ж.-Ж. Ламбен, Г. Л. Азоєв, В. Г. Герасимчук, Р. А. Фатхутдінов, А. А. Мазаракі, Н. М. Ушакова, Л. Є. Довгань, З. Є. Шершньова та інші. Проте досі не має єдиного усталеного визначення поняття конкурентоспроможності, практично не розроблена загальноприйнята методика її оцінювання, потребують уточнення підходи до аналізу конкурентоспроможності підприємств різних галузей економіки, що мають свої особливості.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз конкурентоспроможності підприємств галузі птахівництва. Для досягнення поставленої мети необхідне вирішення наступних завдань:

а) визначення об'єктивної та аналітично обґрунтованої системи критеріїв, що визначають конкурентоспроможності підприємства (класифікація критеріїв, обґрунтування показників, що характеризують той чи інший критерій, визначення інформаційної бази їх аналізу);

б) вибір та обґрунтування оптимальної схеми аналізу обраних критеріїв (вибір методів аналізу критеріїв, розрахунок показників, що характеризують критерії, визначення рівня конкурентоспроможності підприємства за обраними критеріями).

Основні результати дослідження. Ознайомлення та критичний аналіз багатьох літературних джерел дали підстави стверджувати, що науковці пропонують різні набори критеріїв аналізу конкурентоспроможності підприємства, які можна об'єднати в дві групи: внутрішні та зовнішні критерії. До внутрішніх критеріїв відносять: ефективність використання ресурсів [1]; рівень задоволення потреб споживачів [2]; ефективність фінансово-господарської діяльності [2]; конкурентоспроможність продукції [3]; володіння конкурентними перевагами [4]; наявність стратегічних цілей [5] тощо. Набір зовнішніх критеріїв конкурентоспроможності менш широкий і до них в основному відносять ринкову частку підприємства, та її динаміку.

На нашу думку, найбільш логічним та аналітично інтерпретованим внутрішнім критерієм є ефективність фінансово-господарської діяльності. Розглядаючи внутрішній критерій конкурентоспроможності з точки зору ефективності фінансово-господарської діяльності, та використовуючи оптимальну систему

аналізу, можна досягти:

1) порівняння конкурентоспроможності підприємства у просторі (з конкурентами) та в часі (з конкурентоспроможністю конкурентів у минулих періодах, прогнозування конкурентоспроможності);

2) поєднання в аналізі довгострокового періоду (стратегій підприємств) та короткострокового періоду (операційна ефективність);

3) зрозумілості та легкості розрахунку показників та визначення конкурентоспроможності підприємства.

Для аналізу ефективності фінансово-господарської діяльності як внутрішнього критерію пропонуємо використовувати порівняльний комплексний рейтинговий аналіз, котрий полягає у визначенні рангу досліджуваного об'єкту (підприємства, виду діяльності, центра відповідальності тощо) по всій сукупності аналітичних показників.

Для порівняльного комплексного рейтингового аналізу конкурентоспроможності птахівничих підприємств АПК України було відібрано вісім птахофабрик: ВАТ «Тернопільська птахофабрика», ВАТ «Ражнівська птахофабрика», ВАТ «Отрадівська птахофабрика», ВАТ «Київська птахофабрика», ВАТ «Васильківська птахофабрика», ВАТ «Новоайдарська птахофабрика», ВАТ «Куйбишевська птахофабрика», ВАТ «Зарічна птахофабрика».

Наступним етапом аналізу є відбір та обґрунтування системи вихідних показників. Ми пропонуємо наступний початковий набір базових показників: показники ліквідності (загальний коефіцієнт ліквідності (X1), коефіцієнт швидкої ліквідності (X2), коефіцієнт абсолютної ліквідності (X3); показники ділової активності (коефіцієнт оборотності активів (X4), коефіцієнт оборотності оборотних активів (X5), коефіцієнт оборотності запасів і витрат (X6), коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (X7), коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості (X8), коефіцієнт оборотності власного капіталу (X9), фондовіддача основних засобів та інших необоротних активів (X10); показники рентабельності рентабельність сукупного капіталу (X11), рентабельність власного капіталу (X12), чиста рентабельність реалізованої продукції (X13), загальна рентабельність виробничих

запасів (X14), загальна рентабельність підприємства (X15); показники фінансової стійкості (фінансова стабільність (X16), фінансова незалежність (X17), коефіцієнт покриття інвестицій (X18), коефіцієнт маневреності власного капіталу (X19), фінансова залежність (X20), забезпеченість поточної діяльності власними коштами (X21); показники майнового стану (індекс постійного активу (X22), коефіцієнт зносу основних засобів (X23), коефіцієнт придатності основних засобів (X24), коефіцієнт реальної вартості майна (X25)

Зазначені групи показників характеризують ефективність фінансово-господарської діяльності як внутрішнього критерію конкурентоспроможності. У вибірку потрапили вісім птахівничих підприємств, за якими було розраховано двадцять п'ять фінансово-економічних показників за 2009 рік (табл. 1).

Однак, на нашу думку, використовувати для аналізу такий широкий масив даних є недоцільно.

Таблиця 1

Система базових показників в розрізі птахофабрик за 2009 р.

Показники	Підприємства								
	ВАТ «Тернопільська птахофабрика»	ВАТ «Ражнівська птахофабрика»	ВАТ «Отрадівська птахофабрика»	ВАТ «Київська птахофабрика»	ВАТ «Васильківська птахофабрика»	ВАТ «Новоайдарська птахофабрика»	ВАТ «Куйбишевська птахофабрика»	ВАТ «Зарічна птахофабрика»	
Група показників №1									
X1	0,68	0,77	0,97	0,83	0,76	0,89	18,67	3,01	
X2	0,31	0,62	0,35	0,22	0,09	0,12	13,27	1,57	
X3	0,00	0,13	0,00	0,01	0,00	0,00	2,25	0,15	
Група показників №2									
X4	0,51	0,83	0,91	0,97	0,37	0,26	0,73	0,72	
X5	1,44	4,60	1,89	1,98	1,09	0,89	1,43	1,51	
X6	2,68	12,53	3,01	2,67	1,74	1,07	3,77	2,70	
X7	3,60	8,60	6,25	10,33	2,91	16,65	2,86	4,00	
X8	1,08	4,25	1,87	1,62	0,85	1,15	15,65	4,15	
X9	1,74	1,04	2,27	3,35	0,43	0,40	0,87	1,05	
X10	0,79	1,02	1,76	1,88	0,56	0,36	1,47	1,37	

Група показників №3								
X11	-0,11	-0,02	-0,08	-0,11	-0,02	0,00	0,27	0,21
X12	-0,45	-0,03	-0,24	-0,53	-0,04	0,00	0,32	0,28
X13	-0,21	-0,03	-0,09	-0,12	-0,06	0,01	0,44	0,32
X14	-0,02	-0,08	0,06	0,04	0,06	0,06	0,48	0,32
X15	-0,04	-0,15	0,10	0,07	0,11	0,12	0,57	0,47
Група показників №4								
X16	0,32	4,38	0,71	0,27	1,24	1,61	6,31	2,70
X17	0,24	0,81	0,42	0,21	0,55	0,62	0,86	0,73
X18	0,45	0,81	0,45	0,42	0,55	0,62	0,97	0,83
X19	-0,40	-0,05	-0,04	-0,24	-0,20	-0,07	0,56	0,42
X20	0,76	0,19	0,58	0,79	0,45	0,38	0,14	0,27
X21	-1,03	-0,31	-0,10	-0,63	-0,32	-0,12	0,76	0,48
Група показників №5								
X22	2,56	1,05	1,42	2,49	1,20	1,07	0,50	0,67
X23	0,56	0,49	0,59	0,46	0,61	0,68	0,43	0,36
X24	0,44	0,51	0,41	0,54	0,39	0,32	0,57	0,64
X25	0,58	0,40	0,51	0,53	0,74	0,72	0,47	0,55

Тому пропонуємо наступний алгоритм відбору вихідних показників із системи базових: теоретично, мають бути відкинуті ті показники, котрі мають високий рівень зв'язку з іншими незалежними показниками та показники, що розраховуються за схожими формулами і призводять до мультиколінеарності – ситуації, коли більше ніж два чинники лінійно пов'язані між собою.

Для перевірки зв'язків між коефіцієнтами використаємо кореляційний аналіз на основі коефіцієнтів кореляції Пірсона [6, 162-163]:

$$r_{xy} = \frac{\sum (x - \bar{x})(y - \bar{y})}{\sqrt{\sum (x - \bar{x})^2 \sum (y - \bar{y})^2}}, \quad (1)$$

де x, y – величини, між якими досліджується кореляційний зв'язок, $\bar{x}, \bar{y}$ – середні значення досліджуваних величин.

Враховуючи тісноту кореляційного зв'язку та подібність показників, для подальшого порівняльного комплексного рейтингового аналізу із двадцяти п'яти базових було відібрано одинадцять вихідних показників: коефіцієнт швидкої ліквідності

(X2); коефіцієнт оборотності оборотних активів (X5); коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (X7); коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості (X8); фондовіддача основних засобів та інших необоротних активів (X10); рентабельність власного капіталу (X12); загальна рентабельність підприємства (X15); фінансова незалежність (X17); коефіцієнт маневреності власного капіталу (X19); коефіцієнт придатності основних засобів (X24); коефіцієнт реальної вартості майна (X25). Матриця вихідних даних в розрізі птахофабрик представлена в табл. 2. В стовпцях розташовані відібрані методом кореляційного аналізу вихідні фінансово-економічні показники, а в рядках досліджувані птахопідприємства.

Візуальний аналіз матриці вихідних даних в розрізі птахофабрик не дає можливості визначити, як розташуються підприємства цієї групи, однак гіпотетично можна припустити, що лідируюче становище займе ВАТ «Куйбишівська птахофабрика», оскільки вона домінує над конкурентами за такими показниками як: швидка ліквідність; оборотність кредиторської заборгованості; рентабельність власного капіталу; загальна рентабельність; фінансова незалежність; маневреність власного капіталу.

Зазначені показники характеризують ВАТ «Куйбишівська птахофабрика» як прибуткове, фінансово незалежне, стабільне та рентабельне птахопідприємство, яке домінує за шістьма із одинадцяти відібраних фінансово-економічних показників. Для отримання підтверженого висновку, про те чи є птахофабрика лідером в групі, одного аналізу матриці вихідних даних недостатньо. Для цього необхідно стандартизувати вихідні показники та розрахувати рейтингову оцінку згідно із вищенаведеним алгоритмом.

Таблиця 2

Матриця вихідних даних в розрізі птахофабрик за 2009 р.

Показники	Птахофабрики								
	ВАТ «Тернопільська птахофабрика»	ВАТ «Ражнівська птахофабрика»	ВАТ «Огродівська птахофабрика»	ВАТ «Київська птахофабрика»	ВАТ «Васильківська птахофабрика»	ВАТ «Новоайдарська птахофабрика»	ВАТ «Куйбишевська птахофабрика»	ВАТ «Зарічна птахофабрика»	Еталонна птахофабрика
X2	0,31	0,62	0,35	0,22	0,09	0,12	13,27	1,57	13,27
X5	1,44	4,60	1,89	1,98	1,09	0,89	1,43	1,51	4,60
X7	3,60	8,60	6,25	10,33	2,91	16,65	2,86	4,00	16,65
X8	1,08	4,25	1,87	1,62	0,85	1,15	15,65	4,15	15,65
X10	0,79	1,02	1,76	1,88	0,56	0,36	1,47	1,37	1,88
X12	-0,45	-0,03	-0,24	-0,53	-0,04	0,00	0,32	0,28	0,32
X15	-0,04	-0,15	0,10	0,07	0,11	0,12	0,57	0,47	0,57
X17	0,24	0,81	0,42	0,21	0,55	0,62	0,86	0,73	0,86
X19	-0,40	-0,05	-0,04	-0,24	-0,20	-0,07	0,56	0,42	0,56
X24	0,44	0,51	0,41	0,54	0,39	0,32	0,57	0,64	0,64
X25	0,58	0,40	0,51	0,53	0,74	0,72	0,47	0,55	0,74

Наступним кроком аналізу є формування матриці стандартизованих показників по відношенню до відповідного еталонного показника за формулою [7, 149]:

$$x_{ij} = \frac{a_{ij}}{a_{ij}^{\text{еталон}}}, \quad (2)$$

де x_{ij} - стандартизовані показники стану j -го птахопідприємства;

a_{ij} - фактичне значення i -го показника;

– найкраще (еталонне) значення із всієї сукупності вихідних значень i -го показника.

Процедура стандартизація необхідна для розрахунку інтегрального показника за яким визначатиметься рейтинг підприємств у кожній із груп. Матриця стандартизованих

показників для розрахунку порівняльної комплексної рейтингової оцінки конкурентоспроможності птахофабрик наведена в табл. 3.

Таблиця 3

Матриця стандартизованих показників та комплексні рейтингові оцінки птахофабрик за 2009 р.

Показники	ВАТ «Гернопільська птахофабрика»	ВАТ «Ражнівська птахофабрика»	ВАТ «Оградівська птахофабрика»	ВАТ «Київська птахофабрика»	ВАТ «Васильківська птахофабрика»	ВАТ «Новоайдарська птахофабрика»	ВАТ «Куйбицьківська птахофабрика»	ВАТ «Зарічна птахофабрика»
X2	0,02	0,05	0,03	0,02	0,01	0,01	1,00	0,12
X5	0,31	1,00	0,41	0,43	0,24	0,19	0,31	0,33
X7	0,22	0,52	0,38	0,62	0,17	1,00	0,17	0,24
X8	0,07	0,27	0,12	0,10	0,05	0,07	1,00	0,27
X10	0,42	0,54	0,93	1,00	0,30	0,19	0,78	0,73
X12	-1,41	-0,09	-0,75	-1,66	-0,13	0,01	1,00	0,88
X15	-0,07	-0,26	0,17	0,13	0,19	0,21	1,00	0,82
X17	0,28	0,94	0,49	0,24	0,64	0,72	1,00	0,85
X19	-0,71	-0,09	-0,07	-0,43	-0,36	-0,13	1,00	0,75
X24	0,70	0,81	0,65	0,84	0,61	0,50	0,90	1,00
X25	0,79	0,55	0,69	0,72	1,00	0,97	0,64	0,74
Комплексна рейтингова оцінка (K _j)	3,71	2,47	2,80	3,57	2,77	2,52	1,16	1,62
Місце за рейтингом	8	3	6	7	5	4	1	2

Стандартизовані показники використовуються для розрахунку рейтингу птаховничих підприємств, для чого пропонується використати одну із наступних формул [7, 151]:

$$K_j = \sqrt{(1 - \tilde{\delta}_{1j})^2 + (1 - \tilde{\delta}_{2j})^2 + \dots + (1 - \tilde{\delta}_{nj})^2}, \quad (3)$$

$$K_j = \sqrt{a_{1j}^2 + a_{2j}^2 + \dots + a_{nj}^2}, \quad (4)$$

$$K_j = \sqrt{k_1 a_{1j}^2 + k_2 a_{2j}^2 + \dots + k_n a_{nj}^2}, \quad (5)$$

$$K_j = \sqrt{k_1(1 - \bar{\alpha}_{1j})^2 + k_2(1 - \bar{\alpha}_{2j})^2 + \dots + k_n(1 - \bar{\alpha}_{nj})^2}, \quad (6)$$

де, K_j – рейтингова оцінка для j -го птахопідприємства;

$\bar{\alpha}_{1j}, \bar{\alpha}_{2j}, \dots, \bar{\alpha}_{nj}$ – стандартизовані показники j -го птахопідприємства;

$a_{1j}, a_{2j}, \dots, a_{nj}$ – фактичні значення показників j -го птахопідприємства;

$k_1, k_2, \dots, k_n$ – вагові коефіцієнти показників, розраховані експертним методом.

Для побудови рейтингу в розрізі птахофабрик, ми пропонуємо, використати формулу 4. При цьому лідируючу позицію займе підприємство із найменшим значенням порівняльної комплексної рейтингової оцінки, решту об'єктів необхідно розташувати в порядку її зростання. Результати розрахунку комплексної рейтингової оцінки та відповідні рейтингові місця птахопідприємств наведені в табл. 3.

Висновки. Проведений порівняльний комплексний рейтинговий аналіз конкурентоспроможності птахівничих підприємств АПК України за внутрішнім критерієм (дає право на наступні висновки:

1) абсолютним лідером серед птахофабрик у 2009р. є ВАТ «Куйбишевська птахофабрика» (табл. 4). Птахофабрика досягла найвищих норм ліквідності, ділової активності, фінансової незалежності та рентабельності. За показниками оцінки майнового стану незначно поступається еталонним значенням.

2) відвертим аутсайдером групи є ВАТ «Тернопільська птахофабрика». У 2009р. підприємство спрацювало зі збитками, звідси і негативні значення показників рентабельності власного капіталу та загальної рентабельності (-0,45 та -0,04). ВАТ «Тернопільська птахофабрика» не досягла мінімального нормативного значення за показником швидкої ліквідності (0,31 при нормативі 1-1,5), фінансової незалежності (0,24 при нормативі у 0,5), маневреності власного капіталу (-0,40 при нормативі $\geq 0,5$).

Перевагами пропонованої методики аналізу внутрішніх критеріїв конкурентоспроможності птахопідприємств є:

1) застосування комплексного, багатовекторного підходу до

аналізу фінансово-господарської діяльності птахопідприємств як внутрішнього критерію конкурентоспроможності;

2) порівняльний комплексний рейтинговий аналіз конкурентоспроможності птахопідприємств здійснюється на основі даних їх публічної звітності;

3) порівняльний характер рейтингового аналізу дозволяє враховувати реальні досягнення конкурентів;

4) для рейтингового аналізу використовується гнучкий розрахунковий алгоритм, котрий реалізує можливості математичної моделі порівняльного комплексного аналізу фінансово-господарської діяльності птахопідприємств.

Список використаних джерел:

1. Портер М. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов / Майкл Портер: [пер.с англ. И. Минервин]. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. – 452 с.

2. Круглов М. И. Стратегическое управление компанией / Круглов М. И. – М.: Русская Деловая Литература, 1998. – 768 с.

3. Фатхутдинов Р. А. Стратегический менеджмент: учебник / Фатхутдинов Р. А. – [4-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Дело, 2001. – 448 с.

4. Ламбен Ж.-Ж. Стратегический маркетинг. Европейская перспектива / Ламбен Ж.-Ж.: [пер. с франц.]. – СПб.: Наука, 1996. – 589 с.

5. Томпсон А. А. Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии / А. А. Томпсон, А. Дж. Стрикленд: [пер. с англ. под ред. Л. Г. Зайцева, М. И. Соколовой]. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998. – 576 с.

6. Вуколов Э. А. Основы статистического анализа. Практикум по статистическим методам и исследованию операций с использованием пакетов Statistika и Excel: учеб. пособие / Вуколов Э. А. – М.: Форум: Инфра-М, 2004. – 464 с.

7. Пласкова Н. С. Методология стратегического анализа результативности деятельности организации [текст] / Пласкова Н. С. – М.: Креативная экономика, 2007. – 256 с.